

Institutul Național pentru Studierea Holocaustului din România
„Elie Wiesel“

POGROMUL ITINERANT sau Decembrie antisemit Oradea, 1927

Volum îngrijit de
LUCIAN NASTASĂ-KOVÁCS

CURTEA @ VECHE

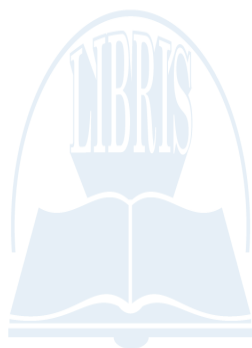

TABLA DE MATERII

Cuvânt înainte de Alexandru Florian	5
Studiu introductiv: Efectul „Trianon“ și violențele antisemite din România (decembrie 1927)	9
Notă asupra ediției	99
Lista documentelor	101

DOCUMENTE

Documentul 1	123
Documentul 2	124
Documentul 3	125
Documentul 4	125
Documentul 5	126
Documentul 6	127
Documentul 7	127
Documentul 8	129
Documentul 9	130
Documentul 10	131
Documentul 11	131
Documentul 12	132
Documentul 13	134
Documentul 14	134
Documentul 15	135
Documentul 16	135
Documentul 17	136
Documentul 18	136

Documentul 19	137
Documentul 20	138
Documentul 21	139
Documentul 22	143
Documentul 23	144
Documentul 24	145
Documentul 25	145
Documentul 26	146
Documentul 27	148
Documentul 28	149
Documentul 29	149
Documentul 30	150
Documentul 31	151
Documentul 32	153
Documentul 33	154
Documentul 34	155
Documentul 35	165
Documentul 36	166
Documentul 37	168
Documentul 38	168
Documentul 39	169
Documentul 40	171
Documentul 41	172
Documentul 42	172
Documentul 43	179
Documentul 44	180
Documentul 45	180
Documentul 46	181
Documentul 47	184
Documentul 48	185
Documentul 49	197
Documentul 50	198
Documentul 51	200
Documentul 52	201

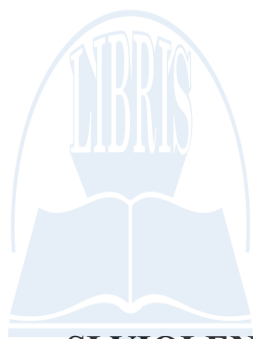
Documentul 53	202
Documentul 54	204
Documentul 55	206
Documentul 56	207
Documentul 57	209
Documentul 58	209
Documentul 59	210
Documentul 60	213
Documentul 61	214
Documentul 62	218
Documentul 63	219
Documentul 64	226
Documentul 65	227
Documentul 66	230
Documentul 67	231
Documentul 68	233
Documentul 69	233
Documentul 70	236
Documentul 71	237
Documentul 72	238
Documentul 73	238
Documentul 74	242
Documentul 75	243
Documentul 76	244
Documentul 77	245
Documentul 78	246
Documentul 79	246
Documentul 80	247
Documentul 81	248
Documentul 82	249
Documentul 83	250
Documentul 84	250
Documentul 85	253
Documentul 86	266

Documentul 87	267
Documentul 88	272
Documentul 89	273
Documentul 90	274
Documentul 91	275
Documentul 92	276
Documentul 93	282
Documentul 94	283
Documentul 95	284
Documentul 96	284
Documentul 97	285
Documentul 98	286
Documentul 99	286
Documentul 100	287
Documentul 101	287
Documentul 102	288
Documentul 103	289
Documentul 104	290
Documentul 105	290
Documentul 106	291
Documentul 107	292
Documentul 108	294
Documentul 109	295
Documentul 110	296
Documentul 111	297
Documentul 112	297
Documentul 113	299
Documentul 114	299
Documentul 115	299
Documentul 116	302
Documentul 117	303
Documentul 118	304
Documentul 119	309
Documentul 120	309

Documentul 121	310
Documentul 122	310
Documentul 123	311
Documentul 124	313
Documentul 125	314
Documentul 126	314
Documentul 127	316
Documentul 128	317
Documentul 129	319
Documentul 130	320
Documentul 131	321
Documentul 132	326
Documentul 133	326
Documentul 134	331
Documentul 135	331
Documentul 136	332
Documentul 137	334
Documentul 138	335
Documentul 139	336
Documentul 140	337
Documentul 141	338
Documentul 142	340
Documentul 143	343
Documentul 144	343
Documentul 145	344
Documentul 146	345
Documentul 147	346
Documentul 148	347
Documentul 149	348
Documentul 150	349
Documentul 151	350
Documentul 152	351
Documentul 153	352
Documentul 154	355

Documentul 155	356
Documentul 156	359
Documentul 157	360
Documentul 158	361
Documentul 159	362
Documentul 160	364
Documentul 161	366
Documentul 162	367
Documentul 163	367
Documentul 164	368
Documentul 165	369
Documentul 166	371
Documentul 167	373
Documentul 168	376
Documentul 169	378
Documentul 170	379
Documentul 171	381
Documentul 172	382
Documentul 173	384
Documentul 174	384
Documentul 175	388
Documentul 176	389
Documentul 177	389
Documentul 178	392
Documentul 179	392
Documentul 180	393
Documentul 181	394
Documentul 182	395
Documentul 183	396
Documentul 184	398
Documentul 185	400
Documentul 186	401
Documentul 187	401
Documentul 188	402

Documentul 189	406
Documentul 190	412
Documentul 191	415
Documentul 192	415
Documentul 193	417
Documentul 194	418
Documentul 195	425
Documentul 196	427
Documentul 197	427
Documentul 198	429
Documentul 199	429
Documentul 200	431
Documentul 201	432
Documentul 202	433
Documentul 203	433
Documentul 204	434
Documentul 205	435
Documentul 206	437
Documentul 207	437
Documentul 208	438
Documentul 209	439
Documentul 210	440
Documentul 211	441
Documentul 212	441
Documentul 213	442
Documentul 214	443
Documentul 215	444
Ilustrație	447
Indice de nume	453

EFFECTUL „TRIANON“ ȘI VIOLENȚELE ANTISEMITE DIN ROMÂNIA (decembrie 1927)

Sfârșitul primului război mondial a adus Vechiului Regat al României realizarea dezideratului de unitate națională prin alipirea unor teritorii ce aparținuseră până atunci Imperiului Habsburgic și Rusiei (Transilvania, Basarabia și Bucovina). Astfel, noul stat — care aproape că și-a dublat teritoriul și populația — s-a văzut pus în fața unor probleme deosebit de complexe, inerente oricărui fapt de asemenea amploare și semnificație politico-socială, pentru că se evidențiază de acum nu numai o substanțială diversitate în ceea ce privește structura etnică și confesională, dar și semnificative inegalități regionale din punct de vedere social, economic și cultural.

Și cum epoca era dominată parcă de obsesia „unității“, în contextul unui stat puternic centralizat, factorii politici de decizie s-au văzut puși în situația de a regândi „domeniul național“, elaborând — uneori în formule ambigue — așa-zise strategii de integrare într-o formulă statală cât mai omogenă, românească. În acest context, problema alterității devine una dintre preocupările majore, evoluând în strânsă legătură cu teoria „dominării“, conform căreia minoritățile etnice și confesionale trebuie să suporte o triplă alienare: politică, economică și culturală. Deși, la presiunea factorilor internaționali¹, acest deziderat nu a căpătat forma unei doctrine explicite, cu teoretizări clare și directive de împlinit, prinse în eventuale articole de lege, el și-a făcut, însă, mereu simțită prezența în formule mai mult sau mai puțin obscure, în mai toate marile decizii politice din perioada interbelică.

¹ În cadrul Conferinței de Pace, fusese constituită o Comisie a noilor state și minorități, care a elaborat un tratat al minorităților „de rasă, limbă și religie“, semnat de delegația României la 9 decembrie 1919. Acest lucru a constituit o condiție prealabilă a recunoașterii frontierelor, România angajându-se că va acorda minorităților același tratament ca în cazul majorității. Vezi, printre altele, József Galántai, *Trianon and the Protection of Minorities*, Budapest, Corvina Books, 1992; Romulus Seišanu, *Principiul naționalităților. Originile, evoluția și elementele constitutive ale naționalității. Tratatul de pace de la Versailles, Saint-Germain, Trianon, Neuilly-sur-Seine, Sèvres, Lausanne. Studiu istoric și de drept internațional public*, ed. C. Schifirneț, București, Edit. Albatros, 1996.

Cum de la sine se înțelege, nu vom intra în complexitatea acestui fenomen, de altfel încă dificil de sistematizat, deși câteva tentative nu au lipsit, prin abordarea a ceea ce în perioada interbelică s-a impus prin conceptul de *românizare*, cu referință la Transilvania în sensul ei cel mai larg.² Contrapus încă din 1918 mai vechii noțiuni de „maghiarizare“, cei doi termeni nu au presupus, însă, aceleași tipuri de acțiuni, și nici finalități, ci dimpotrivă. În vreme ce maghiarizarea a avut ca fundament, în vechea Ungarie post-1867, un proces asimilaționist care să atingă și să implice toate minoritățile naționale, în principal printr-o asimilare culturală, care să le confere o proeminență și înflăcărată conștiință națională maghiară, determinându-le totodată la o puternică loialitate față de stat, *românizarea* a vizat în mod accentuat excluderea minoritarilor de la tot ce ținea de mecanismele fundamentale ale vieții statale (guvern, armată, diplomatie, administrație, justiție), în temeiul sloganului: „România este a românilor“.

Așadar, dacă în cazul maghiarizării se poate vorbi de o „alianță“ *sui generis* între vechea clasă politică din Ungaria și diversele naționalități din rândurile cărora numeroși lideri au fost cooptați la guvernare, românizarea a vizat excluderea non-românilor, îndeosebi a maghiarilor și evreilor, precum și a oricăror urme — chiar și simbolice — ce țineau de trecutul regiunii. Asta a presupus, printre altele, instalarea în spațiul intracarpatic a unui numeros corp funcționăresc venit din Vechiul Regat, cu atitudini și mentalități greu de armonizat cu ale localnicilor, care a pus în practică des-maghiarizarea. În acest context, ideea „românizării“ a devenit obsedantă, iar presa vremii o evidențiază cât se poate de pregnant. Sute și chiar mii de articole din periodicele transilvane românești aveau ca temă prezentarea „primejdiei minoritare“, pe bază de statistici și programe reparatorii. Ziarul *Dacia Nouă* (titlu cât se poate de sugestiv) propunea aproape număr de număr, prin anii 1932-1934, aplicarea lui *numerus clausus* în toate domeniile, românilor revenindu-le proporționalitatea de 75%, ceilalți mărgininându-se la beneficii în branșe mai puțin tentante pentru națiunea dominantă, pornindu-se și de la „principiul“ că „ungurii și jidanii sunt cele mai periculoase elemente de pe glob“³.

Iar un asemenea fenomen trebuie invocat și în cazul Bucovinei⁴, dar mai ales al Cernăuțului, care fusese considerat de către comunitatea germanofonă, de la finele secolului XIX până la prima conflagrație, drept o „mică Viena“, sintagmă

² Vezi Irina Livezeanu, *Cultural Politics in Greater Romania. Regionalism, Nation Building & Ethnic Struggle, 1918-1930*, Ithaca and London, Cornell University Press, 1995, p. 129-187. Un subcapitol special asupra „românizării“ are Vladimir Solonari, *Purifying the Nation. Population Exchange and Ethnic Cleansing in Nazi-Allied Romania*, Baltimore, Johns Hopkins University Press, 2010, p. 237-263, însă cu referire doar la politica antievrească din vremea regimului Antonescu.

³ Vezi îndeosebi *Dacia Nouă*, II, 1933, nr. 92 (4 mai), p. 1; III, 1934, nr. 239 (1 nov.), p. 2.

⁴ Vezi excelenta lucrare a Mariane Hausleitner, *Die Rumänisierung der Bukowina. Die Durchsetzung des nationalstaatlichen Anspruchs Grossrumäniens 1918-1944*, München, R. Oldenbourg Verlag, 2001.

atribuită fără nici o exagerare. Însă trebuie evidențiat faptul că prezența evreiască în acest oraș cosmopolit era mai mult decât dominantă, având chiar o notă specială din punct de vedere cultural.⁵ Cernăuțiul era nu numai un puternic centru sionist, în care a înflorit și socialismul („Bund”), ci mai mult, aici s-a dezvoltat o literatură proprie evreiască, de limbă idiș, și, nu întâmplător, tot aici s-a ținut în 1926 primul congres mondial al acestui idiom⁶, fenomen lingvistic singular, apreciat de unii ca fiind un soi de jargon, de alții ca o „limbă revoluționară” de la finele veacului XIX, dar care a însemnat, în fond, un mijloc de transmitere a tradiției evreiești, idișul devenind vectorul unei bogate literaturi.

În aceste împrejurări, devin explicabile eforturile de românizare și a acestui important centru urban bucovinean, ele fiind vizibile îndeosebi în mediul universitar, unde aspiranții români la o poziție academică elevată intrau în concurență cu purtătorii unei „culturi imperiale”, precum cea germană. Este și motivul pentru care, imediat după redeschiderea Universității din Cernăuți, bunăoară, și în perioada când se făceau cooptările cadrelor didactice, s-au declanșat puternice atacuri antisemite contra unor profesori ai vechii universități germane, intelectuali de certă valoare științifică și care și-au declarat intenția de a rămâne și în actuala formulă de Alma Mater, în curs de masivă românizare.⁷

Însă, peste acest fundal general, s-au suprapus încă multe alte elemente specifice perioadei imediat postbelice, dar s-au reactivat altele, ale unei Românie tardiv modernizate, care, bunăoară, a dezvoltat încă de la fondarea ei constituțională un antisemitism nu neapărat de import, cât mai ales ca o formă de profilaxie în fața unor primejdii la limita dintre real și imaginar, deși temerile puse în discuție au fost, cel mai adesea, de sorginte obiectivă, de natură economică. Pentru că, în România, progresul capitalismului (ca suport solid al modernizării), care înseamnă mult mai mult decât economia de piață, se făcea simțit cu greutate și în ritmuri nu tocmai în acord cu spiritul epocii, ceea ce totuși ne-ar putea îndemna să punem sub semnul întrebării generalizarea rațiunilor economice ale antisemitismului, așa cum apare în mod preponderent, uneori chiar exclusiv, în discursurile din a

⁵ Din bogata literatură, vezi: *An der Zeiten Ränder. Czernowitz und die Bukowina. Geschichte, Literatur, Verfolgung, Exil*, Hrsg. von Cécile Cordon und Helmut Kusdat, Wien, Theodor Kramer Verlag, 2002; Florence Heymann, *Le Crépuscule des lieux. Identités juives de Czernowitz*, Paris, Stock, 2003; *Die Geschichte einer untergegangenen Kulturmetropole*, Hg. von Helmut Braun, Berlin, Links Verlag, 2005; *Gelebte Multikulturalität. Czernowitz und die Bukowina*, Hrsg. von Victoria Popovici, Wolfgang Dahmen, Johannes Kramer, New York, Bern, Frankfurt/M., Peter Lang Verlag, 2010 ș.a.

⁶ Jean Baumgarten, *Le Yiddish, histoire d'une langue errante*, Paris, Albin Michel, 2002; Max Weinreich, *History of the Yiddish Language*, 2 vol., YIVO Institute for Jewish Research, 2008 (prima ediție, în idiș, *Geshikhte fun der yidisher shprakh*, a apărut tot la YIVO, în 1973); *Czernovitz at 100. The First Yiddish Language Conference in Historical Perspective*, ed. Kalman Weiser, Joshua A. Fogel, Lanham, New York, Toronto etc., Rowman & Littlefield Publishers, 2010.

⁷ Vezi *Antisemitismul universitar din România (1919-1939). Mărturii documentare*, ed. Lucian Nastasă, Cluj-Napoca, Edit. ISPMN/Kriterion, 2011, p. 44-46.

doua jumătate a secolului XIX, cărora li s-a asociat inițial un concept științific — cel de *rasă* — ce a fost exploatat într-o asemenea manieră, încât a devenit pseudo-științific. Și, poate nu întâmplător, noțiunea de „antisemitism“ a fost consacrată în spațiul german abia în ultimul pătrar al veacului XIX de către Wilhelm Marr, în asociere cu termenul de *rasă*⁸, acesta fiind, de altfel, și fondatorul unei Ligi Antisemite (1879)⁹, după al cărei model se vor mai crea și altele în Europa.

Fără a intra în detalii asupra acestui fenomen cu rădăcini atât de îndepărtate, care poate fi sintetizat în formula „ura față de evrei“, se cuvine, totuși, a remarca din capul locului faptul că perspectiva economică a antisemitismului — iar, ca un corolar, cea demografică — este mult prea exclusivistă, în esență mecanicistă, care răspunde într-adevăr la numeroase întrebări, acoperă o sumedenie de realități, în anumite contexte pare a fi chiar logică, dar, din păcate, lasă fără explicații multe alte ipostaze, nu mai puțin importante. Este și motivul pentru care s-a apelat la un adjuvant precum noțiunea de *rasă*, pentru a împărți lumea nu pe temeuri biologice, ci dintr-o pseudo-științifică perspectivă calitativă, ierarhică, în care unii s-au considerat „superiori“, iar alții au devenit, *volens nolens*, „inferiori“¹⁰. În felul acesta, antisemitismul interbelic a fost — printre altele — și rezultatul deplasării terenului de conflict ideologic dinspre câmpul social spre cel rasial, deschizându-se astfel perspectiva practicii genocidare, a holocaustului.

Pe de altă parte, trebuie remarcat faptul că, nu întâmplător, antisemitismul s-a inflammat mereu îndeosebi în perioadele de scădere sau de stagnare economică, evreii devenind, de fapt, „țapii ispășitori“ ai tuturor nenorocirilor, pe această temă existând chiar și o teorie destul de bine articulată (*the scapegoat theory*), asociată perfect cu o alta, aceea a „amenințării“, pentru că, de regulă, crizelor economice li se asociază și crizele naționale. De altfel, este și motivul pentru care mai toate traumele din ultimul pătrar al secolului XIX european sunt relaționate cu evreii, atât cele de natură politică, dar mai ales cele de ordin economic și social, întrucât acestea din urmă sunt cele mai vizibile la nivelul maselor, cele mai rapid percepute. Se explică, totodată, cum în asemenea perioade au înflorit, pentru unele medii politice, veritabile „afaceri cu antisemitismul“, pentru a ieși din anonim, sintagmă inventată nu de noi și nicicum de dată recentă, de vreme ce a circulat de peste un veac termenul german de *Geschäftsantisemitismus*.

Așa se face că furia indivizilor „prelucrați“ din perspectivă naționalistă a fost îndreptată în principal spre evrei, deopotrivă în anii crizelor economice din

⁸ Wilhelm Marr, *Der Sieg des Judenthums über das Germanenthum. Vom nicht confessionellen aus betrachtet*, Bern, R. Costenoble, 1879, 50 p. Pentru un cadru general: *The German Invention of Race*, ed. Sara Eigen, Mark Larrimore, State University of New York Press, 2006.

⁹ Vezi Moshe Zimmermann, *Wilhelm Marr. The Patriarch of Anti-Semitism*, New York, Oxford, Oxford University Press, 1986.

¹⁰ Iar „beneficiile“ pe lungă durată se văd în lucrarea lui Eric D. Weitz, *A Century of Genocide. Utopias of Race and Nation*, Princeton and Oxford, Princeton University Press, 2003.

1899-1901 și 1929-1933, dar și după „catastrofe” de ordin național, cum ar fi înfrângerea Franței și pierderile ei teritoriale în 1871, ori după capitularea Germaniei în Primul Război Mondial, destrămarea Imperiului Habsburgic și tragedia Ungariei de la Trianon, Comuna de la Budapesta, din martie-august 1919, în care evreii avuseseră un rol important¹¹, revoluția bolșevică din Rusia, care a dus la prăbușirea Imperiului Țarist și războiul civil ș.a.m.d.

Numai că antisemitismul din România interbelică nu se pliază pe aceste — să zicem — „modele” de dezechilibre naționale sau destrămări de imperii, ci pe fundalul unei veritabile euforii naționale, ceea ce ar putea constitui un paradox. Dar este, totodată, adevărat că victoria din Primul Război Mondial a venit oarecum pe neașteptate în cazul României, după ce mai totul părea în defavoarea ei, iar beneficiile teritoriale întreceau cu mult așteptările. Poate că de aceea noul stat rezultat din actul de la 1 decembrie 1918 pare să fi fost, într-o primă etapă, o creație precipitată, pentru că nimeni nu se aștepta nici la începutul conflagrației, nici odată cu intrarea țării în război la o asemenea dimensiune a unificării. În aceste împrejurări, am putea spune că asistăm acum și la un fel de „beție a succesului”, în care mulți dintre marii câștigători (de orice natură) își pierd, pur și simplu, capul, pentru că ar fi trebuit să se manifeste, în primul rând, o veritabilă strategie de gestionare a noilor tipuri de puteri dobândite. Astfel, sfârșitul conflagrației și realizarea aspirațiilor naționale, pe lângă entuziasmul general, au dat frâu liber mai curând patimilor, vechilor rivalități politice, invidiilor, intoleranței, în chiar interiorul aceleiași corp etnic. În temeiul decretului regal nr. 441 din 21 ianuarie 1919, de exemplu, toți profesorii universitari care avuseseră o „atitudine antinațională” au fost suspendați din învățământ, marginalizați din punct de vedere politic.¹²

Cu alte cuvinte, chiar la nivelul elitelor autohtone, spiritul revanșard, politicianismul, conturarea unor noi grupuri de presiune, jocul de culise și acțiunile oculte, patimile și animozitățile le-au lăsat impresia contemporanilor că societatea românească nu era capabilă să-și utilizeze rațional resursele pentru marile provocări ce ar fi urmat Marii Uniri. În plus, se constată și activarea unor antagonisme conjuncturale, unele de esență xenofobă, dar care vor duce la definirea a măcar două dintre argumentele antisemitismului imediat postbelic: lipsa civismului, prin

¹¹ Vezi W. McCagg, *Jews in Revolution. The Hungarian Experience*, în *Journal of Social History*, XXVIII, 1972, p. 78-105. Consiliul Național rezultat în urma revoluției de la Budapesta, la finele lui octombrie 1918, număra opt evrei dintr-un total de 20 de membri, iar primul guvern revoluționar avea trei miniștri (din 10) cu strămoși israeliți (printre care și pe Oszkár Jászi, originar din Careii Marii). Însă nu era ceva neobișnuit pentru Ungaria, pentru că mai multe guverne maghiare din epoca Imperiului au avut ca ministru de Justiție un evreu (pe Vilmos Vázsonyi), iar alți israeliți convertiți ocupau poziții importante (cum ar fi, de pildă, Samu Hazay, care a fost ministru al Apărării în vremea Primului Război Mondial). Cf. Raphael Patai, *The Jews of Hungary. History, Culture, Psychology*, Detroit (Michigan), Wayne State University Press, 1996, p. 282-441 (pentru istoria evreilor din Ungaria începând cu emanciparea lor).

¹² Vezi Lucian Boia, „Germanofilia”. *Elita intelectuală românească în anii Primului Război Mondial*, București, Edit. Humanitas, 2009.

INSHR
EW

Institutul Național pentru
Studierea Holocaustului
din România "Elie Wiesel"

Avem onoare a vă înainta în origi-
No.17192 din 10 Decembrie. a.c. a d-lui
ror, prin care ne relatează cum au
nele întâmplare la Târgul-Veci,
toarcerei studenților de la Congre-
Mare.-

Tot odată, avem onoare a vă în-
rile de cercetare primite cu ace-
restituit D-lui Prim Procuror a
cău, pentru ca de urgență să c-
le, făcând cele mai amănunțite
pentru stabilirea celor culpe
de trimiterea lor în judecată

Tot acum, am înaintat d-
Tribunalului Bacău și o li-
ne-a fost trimisă de Signu-
luat parte în dezordinele
a se avea în

Pentru a comanda online sau pentru lista completă a titlurilor
publicate la Curtea Veche, vizitează www.curteaveche.ro

ISBN 978-606-588-784-8

